

MODERN SIRP EDEBİYATINDA OLUMLU TÜRK İMAJI

POZITIVE TURKISH IMAGE IN MODERN SERBIAN LITERATURE

Mirjana MARINKOVIĆ*

ÖZ: Bu çalışmada modern Sırp edebiyatında Türk dili, kültürü ve yaşam tarzının unsurlarını yansıtan bazı eserler incelenmektedir. Modern Sırp edebiyatı XIX. asrın sonu ile Birinci Dünya Savaşının sonu arasındaki dönemi kapsamaktadır. XIX. asırda Osmanlı İmparatorluğu parçası olan Sırbistan'da büyük değişimler yaşanmaktaydı. Birinci Sırp Ayaklanmasıyla (1804-1813) başlayan ve Berlin Kongresiyle (1878) sonuçlanan dönemde Sırbistan yavaş yavaş Osmanlı hakimiyetinden kurtularak tam siyasi bağımsızlığı kavuşmuştur. Bu süreçte Sırp aydınlar ve yazarlar arasında Türk imajı değişmeye başlamıştır. Asrın başlarında Türklere düşmanlıkla ve nefretle bakıldığı halde sonlarında bu bakış açısı tam tersine dönüşmüştür. Türkler ve âdetleri eski iyi nizam, aile geleneği ve üstün insan faziletlerinin simgeleri olarak görüldü.

Olumlu Türk imajı verenler arasında Jovan ve Dragutin Ilić kardeşler, Branislav Nušić, Aleksa Šantić, Jelena Dimitrijević gibi yazarlar, eserlerinde Türk dili, Türk geleneklerini, Türk ruhunu ve acılarını ne kadar derin bilip anladıklarını göstermişlerdir. Nostalji ve sempatiyle örülü duygusal şiirleri ve düz yazıları bugünkü okurları bile etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: XIX. asır Sırp Edebiyatı, Türk imajı, oryantalizm.

ABSTRACT: *This study examines some works that reflect the elements of Turkish language, culture and lifestyle in modern Serbian literature in a positive way. Modern Serbian literature includes period between the end of the 19th century and the end of the First World War. In 19th century big changes were experienced in Serbia, which was part of the Ottoman Empire for centuries. In the period beginning with the First Serbian Uprising (1804-1813) and ending with the Berlin Congress (1878), Serbia gradually recovered from Ottoman domination and achieved full political independence. In the process, the Turkish image began to change among Serbian intellectuals and writers. In the beginning of the century, when hostility and hatred towards the Turks prevailed, this point of view turned in the opposite direction at the end of the century. Turks and their customs were seen as symbols of old good order, family tradition and superior human virtues.*

The writers, such as brothers Jovan and Dragutin Ilić, Branislav Nušić, Aleksa Šantić and Jelena Dimitrijević, who created positive Turkish image in their literature, showed how deeply they understood Turkish language, Turkish traditions, Turkish spirit and sorrows. With their sentimental lines in their poetry and prose watted with nostalgia and sympathy, these writers make an astonishing impression even on readers of our time.

Key words: XIX. century Serbian Literature, Turkish image, orientalism.

* Doç. Dr. - Belgrade University Faculty of Philology/Belgrade mirjana.marinkovic65@gmail.com

This article was checked by Turnitin.

Giriş

XIX. asır hem Sırbistan hem de Osmanlı İmparatorluğu için büyük değişme ve meydan okuma asrıydı. Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat dönemi ve Avrupalılaşıma ve modernleşme süreci içindeydi. Sırbistan ise Birinci (1804-1813) ve İkinci Sırp Ayaklanmasından (1815) sonra yavaş yavaş önce özerkliği kavuşarak (1830) tüm devlet istiklaline kavuşmuştur (1878). Bu oldukça karmaşık bir dönemde hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Sırp Prensligi büyük kuvvetlerin gerek siyasal gerekse ekonomik ve kültür etkisine maruz bırakılmıştır. Hem Osmanlı Türkleri hem de Sırp, iç ve dış etkenler tarafından yönetilen yeni koşullar içinde milli ve devlet kimliğini alıyorlardı.

Sırbistan üstündeki Osmanlı veya Türk egemenliği 1459 yılından 1878 yılına kadar sürdü. Bu uzun dönemde Türk ve Sırp halkı ve Türk ve Sırp kültürü arasında her tür “alışveriş” meydana geldi (Marinković, 2009). Barış dönemleri ve savaş ile ayaklanma zamanları birbiriyle iç içe geçti.

XIX. asrın başlarında genel kriz zamanında zulüm ve gaspa başvuran Osmanlı yerli yöneticilerine karşı ayaklanmak için uygun koşullar yaratılmıştır. Bazı tarihçiler Birinci Sırp ayaklanmasını (1804-1813) bir devletin tebaası olan iki ayrı dinin mensupları arasında olduğu için “din-iç savaş” adlandırmaktadır (Љушић, 1997: 279). Bu ayaklanmadan sonra Sırp, mağlup olmuşlardır. Halbuki İkinci Sırp Ayaklanması (1815) yeni barış dönemi ve 1830 yılına kadar sürmüş olan ikili Sırp-Osmanlı egemenliği sağlamıştır.

Sırp milletinin milli özgürlüğe kavuşma isteği XIX. asra damga vurmuştur. Sırp politikacılar ve aydınları Oryantal verasetten manevi ve düşünsel olarak kesinlikle ayrılmak istiyordu. Hemen hemen bütün XIX asır boyunca Sırp şehir ve varoşları mimarlık, zihniyet, toplumsal ortam ve atmosfer açısından Oryantal nitelikliydi. Prens Miloş Obrenović (1815-1839, 1858-1860) de kendini hem “Türk” hem de “Sırp” olarak sayıyordu (Љушић, 1997: 280). Onun çağdaşları Sırbistan’a dört vezirin – Prens Miloş ve kardeşleri Jovan ve Jevrem ve Belgrad muhafızı (halkın deyişiyle “Belgrad veziri”) – hükmettiğini söylüyordu. Böylece o zamanki Sırp siyasal seçkinlerin Osmanlı yöneticilerini taklit ederek hükmetme, giyinme ve siyasal kültürünü benimsediklerini vurgulamak istiyorlardı. Prens Miloş Türk kıyafetini Belgrad muhafızından bile daha iyi giyiyordu. Melahat Pars da bu olguyu şöyle yorumlamaktadır: “Sırp, Osmanlı döneminde Türk giyim eşyalarını da kendi malları imiş gibi benimsediler.” (Pars, 2004: 49).

Tarih yazarlarının çoğu Sırp,ların gerek içinde gerek dışında pek çok Türk unsurunun olduğunun farkına varmıştır. Hatta bazıları “Biz, daha az kültürlü olduğumuzdan yabancıların olumlu niteliklerinden çok olumsuz niteliklerini kabul etmiş olduk” diye yazıyordu (Пантелић, 1937: 4). Bu düşünce hükümet tarzı, davranış, aile ilişkileri için geçerlidir.

Sırların tüm maddi ve manevi hayatında Türk mirasının mevcut olduğuna şüphe yoktur. XIX. asrın ikinci yarısında modern aydın zümre bu mirastan kurtulmak istediği halde asrın sonlarında yeni kuşakların kısmı bu mirası özlemeye başlamıştır. Bu çelişiklik değişmiş siyasal ve kültürel koşullar sonucudur. İleride göstereceğimiz örnekler modern Sırp edebiyatında Türk imajının sıcak hasretlik çektiren bir olgu olduğunu tespit etmektedir.

Düşmanlıktan Doğu Hayranlığına

XIX. asırdaki Sırp manevi olgunlaşmasında iki süreç göze çarpmaktadır: Birincisi Avrupalılaştırma sürecidir ve Sırbistan'ın modernleşmesine ve Avrupa kültürü ve geleneğini kabul etmesine yönelik çabaları içerir. İkinci süreç XIX. asrın sonlarında Doğu'ya özlemle çevirmektir. Bu ikinci süreç Alman romantizmi ve 1878 yılındaki Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek ilhaki ile doğan hayal kırıklığının neticesidir. Sırp edebiyatında bu süreç çok verimliyd. Bu yüzden XIX. asır Sırbistan ve Sırp insanının gerçeğinin Türkler ve Sırlar arasındaki basitleştirilmiş antagonizmden çok daha karışık olduğu sonucuna varmak pek doğaldır.

Doğuya, İslam âdet ve geleneklerine hayranlıkla bakan pek çok Sırp yazar vardır. Bu Doğu hayranlığı kısmen, Goethe ve onun *Batı-Doğu Divanı* adlı eseriyle ve Alman romantik şair ve yazarları vasıtasıyla başlamışsa da daha çok doğrudan temasta buldukları Doğu kültürü ve değerlerine meyillerinden kaynaklanıyordu.

Sırp edebiyatında Doğu dendiğinde çok ünlü şairler Dragutin ve Vojislav İliç kardeşlerin babası olan şair *Jovan İliç* (1824-1901) ilk akla gelen kişidir. Jovan İliç, soyut şekilde Doğu'dan ilham alan ve o zamanki modayı takip eden romantik bir şair değildi. Gerçekten Belgrad romantik şairi, Doğu insanlığı ve erotiği, özel Oryantal efendiliğine hayran olan şairdi. Jovan İliç Batı'yı fazla ruhsuz, soğuk ve hesaplı buluyordu. Oğlu Dragutin'in sözleri buna şahitlik eder: "Babamın fikri aile ve toplumsal hayat açısından Batı'yı çirkin tarafından bize göstermekti. Batı'dan makineler ve maddi iyiliğimizi pratik olarak sağlayan şeyler kabul etmeliydik. Halbuki özel, aile ve kamu hayatımızda ahlak erdemleri bakımından her zaman bizi ata erki ve cana yakın Doğu'ya yönlendiriyordu" (Ђинђић, 1976:551).

Jovan İliç'in XIX. asır yarı Oryantal Belgrad'ında şairin Türkler ve Müslümanlarla yakın ilişkisi vardı. Kendi düğün töreninde Türkler de bulunmuştu. Kendisi de Türk şarkılarından ve onların hüznü ve melankolili tonlarından zevk alıyordu. Bu yüzden şiiri Doğu ses, anlamından daha çok âhengine önem verdiği Türkçe kelimelerle doludur. 1891 yılında basılmış olan *Dahire* adlı ünlü şiir kitabı vardır. O zamanda Sırbistan'daki durumdan gayet mutsuzdu. Onun için Doğu'nun idealize ettiği renkleri, sesleri ve duygularında teselli bularak yüzünü ve kalbini

şiiirle Doğu'ya daha g¼c¼l¼ şekilde çevirmiştir. Bug¼nk¼ okurlar ellerinde T¼rke-Sırpça s¼z¼l¼k olmadan Jovan İliç'in pek çok şiiirini anlayamaz. ağdaşları için, (o zamanki Belgrad'da yaşayanlar için), pek doğal ve onunla yaşadıkları ve anlayabildikleri dildi.

Папуа вари,	<i>Pabua vardı,¹</i>
şejtan gjeldi!	<i>şeytan geldi!</i>
Папуе јок,	<i>Pabua јок,</i>
Најр ок! (Илић, s.a.: 208)	<i>Најр ок!</i>

Addilleh! Sevdі seni,	<i>Adile! Sevdі seni</i>
Jakma beni!	<i>Yakma beni!</i>
Addileh! Fidan boj,	<i>Adile! Fidan boy</i>
Zumbul moј!	<i>S¼mb¼l benim!</i>
Ah... zumbul,	<i>Ah... s¼mb¼l,</i>
Bumbul,	<i>B¼lb¼l,</i>
Javrum be! (Илић, s.a.: 248) ²	<i>Yavrum be!</i>

Dahire adlı şiiir kitabını neden yazdığını aıkladırken Jovan İliç amacının “bir defa ve her zaman için Kosova Savaşından itibaren kanımıza giren ve bugün de akıllı d¼nyanın bizi ayıpladığı ve h¼l¼ devam eden dinden kaynaklanan kini - o zehirli yılanın boynunu koparmak” olduğunu vurgulamıştır (Ђинђић, 1976: 554).

Jovan İliç'in oğulları Dragutin ve Vojislav İliç de Doğu'ya meyil ve sevgiyle ruhunda yetişmişlerdir. *Dragutin İliç* (1858-1926) İslam dinin önc¼s¼ Hazret-i Muhammed'in kişiliğini aydınlatmaya çalıştığı *Son Peygamber* adlı bir kitap yazdı. Sırp edebiyatının tarihine dair yazdığı *Hacı Dişa* (1908) adlı romanı daha da önemlidir. Bu roman Oryantal arşısının ruhunu, eski g¼nlerin havasını ve geleneğini y¼celtmektedir. Dragutin İliç'in bu romandaki dili T¼rke s¼zc¼klerle doludur. Bununla Prens Miloş Obrenovi'in zamanındaki Oryantal Belgrad varoşu'nun havası daha çok canlanmaktadır. *Hanedan* hik¼yesinde de T¼rklere karşı beslediği duygular çok açıktır. Yazar diyor ki “Bir T¼rk¼n diğer bir insanın sefaletine kulak asmaması asla m¼mk¼n değildir. B¼yle bir şey olursa, bu T¼rk¼n T¼rk değil, T¼rkleřmiř Rum, Ermeni, Aromun veya başka bir milletin mensubu olduğunu bilin” (Илић, 1892: 14).

¹ Makale bpyunca eserlerden alıntıların T¼rkeye çevirileri tarafımca yapılmıştır.

² şair kendi şiiirini Sırpça'ya çevirmiştir.

Ljubavi tvoјom,
Ne gori mene,
Tankostasa!
Zumbule,
Slavuju moј! (Илић, ...: 249)

Vojislav İlić (1862-1894) Sırp edebiyatı tarihinde tasvirî şair olarak ünlüdür. Babası Jovan İlić'in hanesinde yetiştiği halde Oryantalizmi babasıninkinden farklı ve özeldir. Şiirindeki Doğu'ya özgü unsurlar daha kapalı fakat yine de güçlü ve çarpıcıdır. Bu bağlamda 1890 yılında yayımlanmış olan "*Türkiye*" adlı şiiri çok etkilidir. Şair, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun resmini canlandırmaktadır:

Çok evvel ölmüş olduğu gibi karşımda şehirler yatıyor
Ve sakin, sefil köyler. Karanlık evlerinden
Ve eski, taş duvarlarından koyu bağ kıvrılıyor
Ya da yükseklerde fısıldıyor,
Ve çok eski bir mezarlık gibi onları yapraklarıyla saklıyor.
İşte kül renkli tepede kadim viraneler duruyor
Korkunç, iri bir iskelet gibi... Tenha pencerelerinden
Rüzgâr uykulu esiyor ve hazin ihmalin
Yüksek otları filizleniyor

Görünüyor ki fırtınalı asırların karanlık yürüyüşünde
şehir kule ve duvarlarından
geri çevirdiklerine insan eli dokunmamıştı.
Orda baykuş yuvasını yapıyor
Ve otlu zeminlerde yılan ve kertenkele berbatça kıvılcıyor (URL-1).

Branislav Nušić (1864-1938) çok ünlü bir Sırp komedyacı yazarlarıdır. Edebiyat tarihi eserinin daha az tanınmış kısmına dikkat edilmelidir. On yıl kadar diplomat olarak çalıştığı Müslüman şehirler Manastır ve Priştine'den ilham alan ve *Ramazan Geceleri* adlı kitapta topladığı hikâyeleri edebiyat tarihi açısından daha az tanınan bir eserdir (Нушић, 1922).

Bu hikâye kitabı, Müslümanların günlük hayat, sevinçler, mutsuzluklar ve güçlüklerini, farklı ve bilinmeyen, Müslüman âdetlerini, geleneklerini ve alışkanlıklarını çok iyi tanıyan Nušić'i ele vermektedir. Nušić, hikayelerini ustaca kullandığı bol bol Türkçe sözcüklerle süsleyerek öykücü olarak akıcı, Doğu'ya özgü anlatım hünerini göstermektedir. Bunun dışında, metin altında bugünkü Türkologların bile kıskanabildiği Türkçe sözcüklerin manalarını açıklamakta güçlük çekmedi. Ünlü Sırp komedyacı yazarı Türk ortamı ve dili için narin bir duygu ve bu ortamın önem verdiği İslam âdetleri, aile ahlakı ve hayat değerlerini içtenlikle işlemiştir.

Ramazan Geceleri Sırp edebiyatında Doğululuğun babası olarak söz ettiğimiz şair Jovan İlić'e adanmıştır. İthaf cümlelerinde Nušić şöyle diyor: "Babam! Altında müstakimlerin Allah'a niyaz ettikleri gök çok geniştir.

Allah'ın Padişah'a verdiği saltanat çok büyüktür. Ayaklarının altında yedi deniz titiyor. Yetmiş yedi millet kendisine kul kurban oluyorlar. Yedi yüz yetmiş yedi şehir imparatorluğunu süslemiştir. Bunun dışında İstanbul iki deniz ve iki âlem üstünde yatıyor. Böyle geniş bir imparatorlukta çok yüksek dağ ve sihirli göller, akıllı derviş ve güzel kadınlar, parıltılı şadırvan ve gölgeli teferrüçler, kokulu bahçe ve dar sokaklar, yüksek minare ve alçak kubbeler, sırlarla dolu harem ve sıcak hamamlar, renkli nargile ve sırmalı altıpatlarlar, keten helvası ve kırmızı portakallar, yağlı pilav ve mosmor zeytin vardır" (Нушић, 1922: 2-3).

Ramazan Geceleri'ni okuyanlar, kapıcıklar, selamlıklar ve haremler, doksatlar ve nargileler, feraceler, kepenkler, nalın sesleri ve çarşı gürültüsü gibi birçok oryantal unsura rastlayacaklardır. İnsan ruhunu iyi bilen ve iyi bir psikolog olan Branislav Nušić, bazı hikâyelerde Türk ortamlarında söylenen şarkılara da yer veriyordu:

Džan'm gibi sevdikçe seni	<i>Canım gibi sevdikçe seni</i>
Đojnum, ej afet	<i>Gönlüm ey affet</i>
Đostermedin asla bana	<i>Göstermedin asla bana</i>
Hič ruji muhabet...	<i>Hiç ru-yi muhabbet</i>

Nušić bunu da çok başarılı şekilde Sırpça'ya tercüme etmiştir:

Ah, ja te ljubim, kao dušu svoju,
Anđele ubavi!
Al' s lica tvoga ne pročitah jošte
Slatku r'ječ ljubavi (Nušić, 1922: 108).

Birinci Yaşmak hikâyesinde, diğer hikâyelerde yaptığı gibi, Müslüman kadınlarının günlük konuşmalarını Türkçe sözcükler kullanarak ustaca canlandırmıştır:

- *Vaj bana!* – uzviknu sirota Refike-hanume. – Ti se opet namjerila sa onim *čapk'nom*. Aman, zar si za to izašla pošljedni put na *sokak*. E, *biti kz'm, biti!* Naj ti *feredžu*, pa od sad nema više *kapidžik* i *mahala*."

Türkçesi şöyledir:

- Vay bana! – diye haykırdı zavallı Refike-hanım. – Sen yine o çapkınla gidecektin. Aman, bu yüzden mi son defa sokağa gittin? E, bitti kızım, bitti! Feraceyi al, şimdiden kapıcık ve mahalle yok sana.

*Sevdah*³ hikâyesinde bölgenin bir türküsünü dinleyebiliriz:

L'jep je zambak, l'jep je đul,	<i>Zambak güzel, gül güzel</i>
Karanfil i feslijen,	<i>Karanfil de fesleğen</i>

³ Tur. seveda

Najljepša je Zilfije.
Sen s'n ben'm eskiden!

*En güzel Zilfiyedir.
Sensin benim eskiden!*

Sali-agin brz he hat,
A Dautu još je l'jen,
Dockan stiže u Lokač.
Sen s'n ben'm eskiden!

*Salih Ağa'nın atı hızlıdır
Daut'un ki tembeldir,
Lokaç'a geç gelmiştir.
Sensin benim eskiden!*

Ona kuća, beš pendžer,
Jedan kavez pokvaren,
Na taj kavez oka dva.
Sen s'n ben'm eskiden!

*O hane – beş penceredir,
Bir kafes bozuktur,
O kafeste iki gözdür.
Sensin benim eskiden!*

L'jep je zambak, l'jep je đul,
Karanfil i feslijen,
Najljepša je Zilfije.
Sen s'n ben'm eskiden!

*Zambak güzel, gül güzel,
Karanfil de fesleğen,
En güzel Zilfiyedir.
Sensin benim eskiden!*

Nušić'in *Ramazan Geceleri'nde* fazla duygusallık, Oryantal konuşkanlık ve yakınlık vardır. Şüphe yok ki bu yazarımız Türk ortamını sevip aile ahlakı ve hayat tutumlarını anlıyordu. O seve seve sevinmeyi, arkadaşlık etmeyi, hüzünlenmeyi fakat sevmeyi, ah etmeyi ve içten acı duymayı bilen bu dünyaya bakıyordu. Kokulu bahçeler ve fısıldayan şadırvanlarla Oryantal mahallenin özel atmosferi sırf Nušić'i büyülemiyordu. Aleksa Šantić, Stevan Sremac, Borisav Stankoviç ve XX. asırda İvo Andriç ve Meša Selimoviç de bu akıma kayıtsız kalamamıştır⁴.

Şimdiye kadar söz ettiğimiz yazarlar Sırbistan'dan gelmiştir. Halbuki diğer bölgelerde, her şeyden önce Bosna-Hersek'te, yapıtlarında Oryantal unsurların apaçık olduğu yazarlar ve şairler de vardır. Aralarında önde gelen biri Mostar şehrini terennüm eden şair *Aleksa Šantić*'tir. (1868-1924). Yaratıcılığının bir aşamasında doğduğu şehrin Doğu süslerine hayranlık göstermiştir. "Doğulu boyanmış resimlerle Šantić hayatın güzelliği ve durdurulmazlığı, geçiciliği ve daim değişiklikleri, daim ve geçici arasındaki çatışmayı terennüm ediyordu..." (Šop, 1982: 147). En güzel ve en çarpıcı şiirleri romantik, gizemli/kapalı Doğu'dan değil Mostar'ın gerçek hayallerinden, onun seslerinden ve boyalarından ilham almıştır. Nostalji, gençliğe hasret, kaderle barışma *Bey Raşid Bey* şiirinde ustaca yansıtılmıştır:

⁴ XXI. asırda da bu tür yazarlar vardır. Dubravka Divkoviç-Srećkoviç'in *Vezilja* romanı güncel bir örnektir.

Na čardaku starom beg Rašid-beg sio,
Puši. Polju gleda: gdje ono sve brže
Pust zelenko jedan odmiče i hrže, -
I u srcu bega buknu plamen mio...

Sjeća se mladosti, - bašte mirisave,
I đogata svoga, i uskih sokaka,
Gdje su cure lake iz svih mušebaka
Na nj bacale ruže i zumbule plave...

U snu gleda carske nizame i horde,
S mjesecom barjake zelene i gorde,
I boriya turskih čuje jasne zvuke...

Sanja... No đaurška truba pisnu neđe...
On se prenu, trže, guste skupi veđe,
I obori glavu meğu suhe ruke (URL-2).
Türkçesi şöyledir:
Rašid Bey eski çardakta oturuyor
Sigara içip kıra bakıyor:
Orda bir gök at⁵ hızlı uzaklaşıyor –
Ve kalbinde sıcak ateş alevleniyor...

Gençliğini hatırlıyor – kokulu bahçeler,
Gök atını, tüm muşabaklardan
Genç kızların üstüne gül ve mavi
Sümbül attıkları dar sokakları...

Görüyor rüyasında sultan nizam ve ortaları
Hilâlli yeşil ve onurlu bayrakları,
Ve Türk borularının açık sesleri...

Rüya görüyor... Ama bir yerde gâvur borusu iştiliyor...
Silkindi, kaşlarını çattı
Kuru ellerinin arasına düştü başı.

Sırp edebiyatının unutulmuş ama günümüzde tekrar ilgi gören bir isminden de bahsetmek gerekir. *Jelena Dimitrijević*, (1862-1945) şair, romancı, seyahatnameci, dünyayı gezen ilk Sırp kadın yazarı ve nadir Sırp feministlerinden biri olarak modern Sırp edebiyatında özel bir yer tutmaktadır. Kendisi pekçok dil öğrenmiştir – Fransızca, İngilizce, Rusça, İtalyanca, Yunanca ve Türkçe (Дојчиновић ve Милинковић, 2018) eserlerinde özellikle kadın hayatı ve konumuna, onun iç dünyasına ilgi

---

⁵ Sırpçada beyaz at anlamına gelen “djogat” – “gök at” kelimesi kullanılmaktadır.

gösterdi. Aydın ve herşey bilmek isteyen bir ruh olarak diğer kültür ve dünyalara, özellikle Türk kültürüne açtı.

1881-1898 arasında Türk nüfusunun yoğun olarak bulunduğu Niş şehrinde yaşayarak çok iyi Türkçe öğrenmiştir. Bu dönemde Türk hanımlarıyla arkadaşlık edip haremelerini ziyaret ederek *Haremler Hakkında Niş'ten Mektuplar* kitabını 1896 yılında yazmıştır (Dimitrijević, 1986).

Mektup şeklinde yazılan eserde Jelena Dimitrijević dikkatli gözlemci ve yorumcu olarak Müslüman gelenek ve âdetlerini, harem realitesini canlandırdı. Bu kitabın değeri çok yönlüdür. Jelena Dimitrijević "Türk hayatı, daha doğrusu, Türk hanımlarına sevgi terennüm etmeyi seçmiştir... Demek ki şiirin yeni tarzı, özel bir üslubunu yaratmıştır..." (Пековић, 1986: IV) Ayrıca o, Türk hanımlarının sevgi ve desteği sayesinde harem hayatını, düğün adetlerini, çeşitli toplumsal konumlardaki Türk hanımlarının yaşam tarzlarını ve iç dünyalarını yakından görme imkânı bulmuştur. Tasvirleri açık ve isabetlidir. Bazen Avrupa kadını olarak hayranlık duymuş, bazen de İslam kültürünü sevdiğini açıkça göstermiştir. Bol bol kullandığı ve bugünkü okurun anlayamadığı Türkçe sözcükler, diyalog ve şarkılar onun anlatım tarzını zenginleştirmiştir. Örneğin:

Jok... a-a-a-, jed'm azadžik, krk-elli manti, bir tepsi burek; bu virane jurek: emen su, emen su – ja hastaim, ja hasta ol-adžam (Димитријевић, 1986: 52).⁶

Od hasretluka ništa teže, kuzum gospoja. A i što nas je ovo malo u Nišu... Ahbabbin, dost bir⁷ (prijateljja hiljadu, istinski prijatelj jedan.) Ahbab se lako nađe, dost ne može. Bud nas malo, tu se od „mešanja“ reči ne može živeti. Bir fitne bir ordi bozar ⁸(jedan nevaljalac čitavu vojsku pokvari)" (Димитријевић, 1986: 196).

Harem hayatını resmeden Jelena Dimitrijević, Türk hanımlarının zevk alıp söyledikleri türkülerden örneklerle bol bol yer veriyordu:

Ben bu đun bir đuzel đord'm,	<i>Ben bugün bir güzel gördüm,</i>
Bakar džehnet saray'ndan:	<i>Bakar cennet sarayından:</i>
Kamašti đoz'm'n nuri	<i>Kamaştı gözümün nuru</i>
O'n'n husni džemal'ndan:	<i>Onun hüsn-i cemalından</i>
Gedže đundus ider'm: Ah!	<i>Gece gündüz iderim: Ah!</i>
Murad'm ver, đuzel Allah!...	<i>Muradım ver, güzel Allah!..."</i>
Elbet sarar'm inşallah!	<i>Elbet sararım inşallah!</i>

⁶ Türk harfleriyle: "Yok... a-a-a, yedim azıcık, kırk-elli manti, bir tepsi börek; bu virane yürek: hemen su, hemen su – ya hastayım, ya hasta olacağım."

⁷ Tur. Ahbab bin, dost bir.

⁸ Tur. Bir fitne bir ordu bozar.

Zengin ve açık fikirli bir kadın olarak Jelena Dimitrijević 1908 yazında İkinci Meşrutiyet ilanından sonra eşiyile birlikte Selanik'i ziyaret etmiştir. Kadınların baş örtüsüz gezmeye başladığını duyunca buna bizzat şahit olmak istemiştir. Bu münasebetle *Selanik'ten Mektuplar* kitabında izlenimlerini ileri sürmüştür (Димитријевић, 2008). *Politika* gazetesi muhabiri olarak Selanik'e giden Branislav Nušić'in aksine, Jelena Dimitrijević, Jön Türk hareketinin özünü, kadınların konumunu ve gelenek ile modernite arasındaki ıstırap ve tereddütlerini derinden anlayıp hissetmiştir. Branislav Nušić sırf yüzeysel izlenimlerini aktarmakla yetinirken Türk kadın dünyasını tanıyan Jelena Dimitrijević konuyu etraflı şekilde araştırmaya koyulmuştur (Томић, 2011: 621-639).

Bu vesileyle Jelena Dimitrijević İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde aktif rol oynayan Gülistan İsmet Hanımı ziyaret etmiştir. Gülistan İsmet Hanım, Sırp yazarın örgütteki hizmetlerini izah ettikten sonra "Meşrutiyet yüzlerimizi göstermek değil ruhlarımızı geliştirmek, kurtarmak, ona heves vermek anlamına gelir. Ruhumuz zincir içindeydi" demiştir (Димитријевић, 2008: 43). Gülistan İsmet'in bu mülâkatta verdiği malumat İttihat ve Terakki kadın şubesi hakkında bilgi edinmek için fevkalade önemlidir (URL-3). Bu iki hanım arasında geçen konuşmada Gülistan İsmet'in başka bir ifadesi dikkat çekmektedir. Genç kadınlar üzerine Fransız kültür etkisini tartışırken Gülistan İsmet, Jelena Dimitrijević'e şunu da söylemiştir: "Ben çocuklarımı Fransız okuluna veririm; bununla birlikte mutsuz olmaları için onlara bize ait olan her şeyi sevmeyi de öğretirim" (M.M. vurguladı)(Димитријевић, 2008: 42).

Jelena Dimitrijević'in Selanik'te gördükleri ve öğrendikleri 1912 yılında basılan *Yeni Kadınlar* romanını yazmasına neden olmuştur (Димитријевић, 2012). Bu roman Selanik'te yaşayan "yeni" bir genç kadının evlilik hikâyesini işlemektedir. Emir Fatma adlı genç kız babasından izin almadan sevgilisiyle Avrupa'ya kaçar. Halbuki romanlarda okuduğu Avrupa gerçek Avrupa değildir! "Romanlar beni canı olmayan ruh ülkesine götürdüler... Eskiden düşledim: babam beni ona vermez, ben Avrupa'ya kaçarım ve - mutluyum. Düş gerçekleşti, ama ben mutsuzum..." (Димитријевић, 2012:256). Bu roman modern Sırp edebiyatında Meşrutiyet döneminin getirdiği yenilikleri, olumlu ve olumsuz tarafları gösteren değerli bir eserdir. Hem kadın hem de Türk kadın dünyasını iyi bilen yazar olarak Jelena Dimitrijević Avrupa'yı düşleyen genç kadınların ne kadar acı çektiğini hissetmiştir.

Kuşkusuz Jelena Dimitrijević Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen değişimlerden haberdardı. Türkçeyi iyi bildiği için Fatma Aliye ve Emine Semiye'nin yazılarını yakından takip edebiliyordu. Hem *Selanik'ten Mektuplar* hem de *Yeni Kadınlar* eserlerinde bunu açıkça gösteriyor (Димитријевић, 2008: 42-43; Димитријевић, 2012: 155).

Görünüyor ki Jelena Dimitrijević Gülistan İsmet'ten duyduklarını romana aktarmıştır. Roman kahramanı mektubunda şunu yazıyor: "Tatlı vatanım benim! Keşke sana dönebilseydim yabancı ülkelerin güzelliklerini düşlemekte vaktimi kaybetmezdim, senin bizim için güzel olmana çalışırdım" (Димитријевић, 2012: 257).

Sonuç

Sırp lar arasında Türklere karşı asırlarca süren düşmanlıktan sonra Türk kültürü ve geleneğine ilginin nedeni sorulabilir. Bizce bunun birkaç nedeni vardır:

Eserlerine göz attığımız sanatçıların eserlerini yazdıkları zamanlarda Türkler bağımsızlığa kavuşan Sırbistan için tehdit değildi. Türk zulümlerini hatırlayan nesiller bu dünyadan çoktan gitmişti. Yeni kuşaklar ise kendi vatandaşlarına ve âdetlerine daha çok ilgi gösteriyordu. Diğer sebep de yazarların bir kısmının Türklerin ve Türk âdetlerinin temsil ettiği geçmiş zamanlara nostalji ve hasret duymasıdır. Geçmişten gelen, saf ve basit Türk yaşam tarzı, aile ahlakı, eski efendiliği, komşuluğu ve insancılığı bazı yazarlarda geçmişe içten hasret uyandırıyor. Üçüncü sebep ise Sırp edebiyatına giren ve Oryantal motif ve dünyalarını aramayı destekleyen Alman romantizmidir.

Jelena Dimitrijević ise modern Sırp edebiyatında benzersiz bir kişiliğe sahiptir. Kosmopolit ruhlu, hem Doğu'yu hem de Batı'yı seven, altı dil konuşan modern bir Sırp kadın yazardır. Onun verdiği Türk imajı öncekilerden üstündür.

İncelediğimiz örnekler, Türk imajının modern Sırp edebiyatında kalıcı izler bırakmış olduğunu göstermektedir.

КАУНАКЏА

Yazılı Kaynaklar

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јелена (1986). *Писма из Ниша о харемима*. Београд: Народна библиотека Србије. Горњи Милановац: Дечје новине.

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јелена (2008). *Писма из Солуна*. Лозница: Карпос.

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јелена (2012). *Нове*. Београд: Службени гласник.

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Ј. Jelena (2016). *Sedam mora i tri okeana*. Beograd: Laguna.

ДОЈЧИНОВИЋ, Биљана ve МИЛИНКОВИЋ, Јелена (haz.) (2018). *Читате ли Јелену Димитријевић?* Београд: Филолошки факултет.

ЋИНЋИЋ, Славољуб (1976). „Оријентализам у поезији Јована Илића“. Упоредна истраживања, И, Београд, Институт за књижевност и уметност, 550-559.

ИЛИЋ, Драгутин (1892). Новеле Драгутина Илића. Београд: Д.М. Ђорић (Штампарија С. Хоровица).

ИЛИЋ, Јован (с.а.) Целокупна дела. Београд: Народна просвета.

- ЉУШИЋ, Радош (1997). „Турско наслеђе у Кнежевини и Краљевини Србији“, Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век), 279-292, Београд Историјски институт САНУ.
- MARINKOVIĆ, Mirjana (2012). “Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2, Temmuz-Aralık (Balkan Özel Sayısı-II), 44-56
- НУШИЋ, Бранислав Ђ. (1922). *Рамазанске вечери*. Београд: Издавачка књижарница Напредак.
- ПАНТЕЛИЋ, Душан (1937). О Цинцарима: прилози питању постанка нашег грађанског друштва. Београд: Штампарија Драг. Грегорића.
- PARS, M. (2004). *Makedon ve Sırp Romanlarında Türk İzleri ve Türkler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Gn. Md.
- PARS, M. (2007). “Bosna-Hersek’te Gelişen Boşnak, Sırp, Hırvat ve Yahudi Edebiyatları”. *Balkanlar El Kitabı*, Cilt III: Dil ve Edebiyat, s. 13-27, (Der.: Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay), Çorum: Karam&Vadi.
- PARS, M. (2007). “Sırp Edebiyatı”. *Balkanlar El Kitabı*, Cilt III: Dil ve Edebiyat, s. 3-12, (Der.: Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay), Çorum: Karam&Vadi.
- PARS, M. (2008). “Petar Petrović Nyegoş’un ‘Gorski Viyenats’ (Dağların Tacı) Poemasında Türkler”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty Letters*, Cilt/Volume 2, Sayı/Number 1, Haziran /June, s. 187-197.
- PARS, M. (2011). “Sırp Tarihçi Radovan Samarcıç’in ‘Süleyman ve Roxselana’ Eserinde Kanuni ve Gayrimüslimler”. *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi - Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı*, s. 337-344.
- ПЕКОВИЋ, Слободанка (1986). „Јеленина писма“. *Писма из Ниша о харемима*. Београд: Народна библиотека Србије. Горњи Милановац: Дечје новине. I-XV.
- ŠOP, Ivan (1982). *Istok u srpskoj književnosti. Šest pisaca šest viđenja*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- ТОМИЋ, Светлана (2011). „Две врсте писама из Солуна: феминистичко истраживачко новинарство Јелене Ј. Димитријевић насрам непоузданог извештавања Бранислава Нушића о феминизму“. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 59, св. 3, 621-639.

Elektronik Kaynaklar

URL-1 ИЛИЋ, Војислав Ј., ПЕСМЕ

http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/ASK_SR_AzbucnikPisaca.aspx
(Еришим тарихи: 4.7.2018)

URL-2 ШАНТИЋ, Алекса, ПЕСМЕ

http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/ASK_SR_AzbucnikPisaca.aspx
(Еришим тарихи: 4.7.2018)

URL-3 HANIÖĞLU, Şükrü M., *Jön Türklük ve “kadın”*,

<https://www.gzt.com/yazarlar/prof.dr.m.sukruhanioglu/jon-turkluk-ve-kadin-2037792> (Еришим : 12.09.2017)